

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ КОРОЛІВСТВА ШВЕЦІЇ

I. Колодько

Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна

кореспондент-автор – I. Колодько: ino4ka_sumy@ukr.net

doi: 10.32626/2309-8082.2020-19.18-22

Стаття присвячена аналізу особливостей формування та розвитку неформальної освіти Королівства Швеції. В статті обґрунтовується важливість неформальної освіти для людини та суспільства в цілому. *Метою* статті є вивчити та проаналізувати досвід Королівства Швеції з неформальної освіти з подальшим використанням в системі неформальної освіти України. *Матеріал і методи.* У процесі дослідження були використані методи теоретичного аналізу науково-методичної літератури з проблеми формування та розвитку неформальної освіти Королівства Швеції; ретроспективний аналіз отриманих даних з метою їх впровадження в неформальну освіту України. *Результати.* У статті було проаналізовано та визначено поняття «неформальна освіта» у контексті неперервної освіти. Термін «неформальна освіта» використовується для характеристики освітнього процесу, організованої поза межами традиційної (формальної, нормативної) освітньої системи й призначений для задоволення пізнавальних потреб певної групи людей. Неформальна освіта здобувається з ініціативи особистості і може бути організована різними інституціями. Необхідно зазначити, що витоками неформальної освіти в Скандинавських країнах вважаються ідеї датського філософа М. Ф. С. Грундвіга, ключовими з яких є освіта для життя, рівноправний та збалансований діалог учасників освіти, віра в мудрість та обдарованість кожної людини. Проаналізувавши педагогічну та філософську літературу, було встановлено, що витоки та розвиток неформальної освіти. Визначено основні форми організації неформальної освіти в Швеції. В шведській освітній системі окремо виділяється позашкільна освіта дітей, яка включає дошкільне навчання та догляд за дітьми після школи або під час канікул. Догляд за дітьми після школи або під час канікул організовується дозвіллевими центрами та дозвіллевими центрами на природі для дітей до 12 років. Послуги неформальної освіти пропонують також приватні загальноосвітні школи, в яких неформальна освіта представлена спортивними школами та державні школи, в яких представлені танцювальні, музичні та школи мистецтв.

Ключові слова: виші народні школи, дозвіллеві центри, навчальний гурток, неформальна освіта Швеції, фолкбїлдінг.

Вступ

Освіта завжди відігравала важливу функцію в формуванні та розвитку держави і суспільства. Неперервна освіта є важливим елементом соціальної моделі розвитку сучасного суспільства. Згідно з Меморандумом Європейського Союзу, стратегічне завдання сучасної неперервної освіти детермінується виникненням таких тенденцій: державна підтримка та громадська ініціатива у процесі розвитку освітніх форм. Ці тенденції взаємопов'язані між собою, оскільки провідне завдання держави – готувати та підтримувати активних та ініціативних громадян, здатних вирішувати соціальні, економічні, політичні та культурні проблеми суспільства.

Kolodko I. The peculiarities of formation and development of the non-formal education of the Kingdom of Sweden

Abstract. The article is devoted to the study and coverage of the peculiarities of the formation and development of non-formal education in the Kingdom of Sweden. It is substantiated the importance of non-formal education for a person and society as a whole. The aim of the article is to study and analyze the experience of the Kingdom of Sweden in non-formal education with its further usage in the system of non-formal education in Ukraine. During the research the methods of theoretical analysis of scientific and methodological literature on the problem of formation and development of non-formal education in the Kingdom of Sweden were used, retrospective analysis of the obtained data in order to implement them in non-formal education in Ukraine. The term «informal education» is determined in the context of continuous education. After analyzing pedagogical and philosophical literature, it was defined the development of informal education. Four trends in the development of informal education were also identified. The main forms of organization of non-formal education in the Kingdom of Sweden were presented. In Swedish educational system, out-of-school education is represented by leisure centers and outdoor leisure centers. Out-of-school education services also offer private general education schools, in which out-of-school education is represented by sport schools and public schools, which offer dance, music and art schools.

Key words: high education schools, leisure centers, educational circle, non-formal education, out-of-school education of Sweden, folkbiling.

Матеріал і методи дослідження

Метою статті є вивчити та проаналізувати досвід Королівства Швеції з неформальної освіти з подальшим використанням в системі неформальної освіти України.

Для досягнення мети ми використовували загальнонаукові методи, зокрема аналіз і синтез, системний, теоретичного моделювання. Бази даних Scopus та Scholar використовувалися як джерело даних для процесу вибіркового дослідження. Дослідницька вибірка (кількість – 224 джерела) складалася з публікацій, що включали в свої назви фразу «неформальна освіта» у контексті неперервної освіти. Ми провели спільне профілювання публікацій для оцінки тенденцій в області формування та розвитку неформальної освіти

Королівства Швеції, аналізували існуючу дослідницьку літературу скандинавських педагогів, педагогів європейських та вітчизняних країн.

Результати дослідження

Розвиток неперервної неформальної освіти є одним із основних завдань для більшості європейських країн. Термін «неформальна освіта» використовується для характеристики освітнього процесу, організованої поза межами традиційної (формальної, нормативної) освітньої системи й призначений для задоволення пізнавальних потреб певної групи людей. Неформальна освіта здобувається з ініціативи особистості і може бути організована різними інституціями. Важливу роль в організації неформальної освіти відіграють неурядові громадські організації, що працюють з молоддю [8].

Не випадково зарубіжні експерти стверджували, що цей термін набув популярності при характеристиці освіти країн, які розвиваються. В цих країнах офіційна система освіти доступна лише невеликій частині населення, тоді як неформальна освіта створює більш доступний шлях до освіти всім верствам населення. Цей вид освіти призначений для всіх вікових категорій, має організований та цілеспрямований характер, але здійснюється поза офіційними навчальними закладами [4, с. 168].

Особливого успіху з розвитку неформальної освіти досягло Королівство Швеція. Витоками неформальної освіти в Скандинавських країнах вважаються ідеї датського філософа М. Ф. С. Грундвіга, ключовими з яких є освіта для життя, рівноправний та збалансований діалог учасників освіти, віра в мудрість та обдарованість кожної людини. Саме ці ідеї покладені в основу концепції фолкбілднінгу, що реалізує концепцію освіти впродовж життя. В шведській науково-педагогічній літературі фолкбілднінг визначається як система децентралізованого навчання дорослих, яке проводиться на добровільних засадах різними недержавними організаціями та безпосередньо самими учасниками навчання і спрямована на розвиток демократичного суспільства через неперервне навчання кожної особистості [12].

Розвиток неформальної освіти у Королівстві Швеції визначається чотирма тенденціями:

- Перша полягає у розвитку неформальних закладів освіти за підтримки урядових структур;
- Друга – у відкритості для кожного, хто прагне змінити ряд занять, навчитися чогось нового, вдосконалити професійні знання, знайти своє місце в житті;
- Третя визначається незалежністю та добровільністю;

- Четверта тенденція полягає у створенні навчальних асоціацій з метою поширення ідей постійного набуття знань [5, с. 8].

Дослідниця освітньої системи Скандинавських країн О. Огієнко характеризує освіту в Королівстві Швеції як складний, нелінійний, відкритий, спрямований на задоволення соціальних, професійних та особистісних потреб. Важливе значення для розбудови неформальної освіти Швеції має діяльність міжнародних організацій, спрямованих на створення нових моделей освіти. Дослідниця наголошує, що основний метод діяльності міжнародних організацій – це дебати, які ведуть до досягнення розуміння на основі поваги та збереження власної думки [5, с. 23-24].

Схожі тенденції розкриває у своєму дослідженні В. Давидова щодо організації неформальної освіти в Швеції. Для визначення неформальної освіти застосовується термін фолкбілднінг та реалізується громадськими рухами та організаціями, гуртками для дорослих, навчальними асоціаціями, народними вищими школами. Найпоширенішою організаційною формою неформальної освіти в Швеції є навчальні гуртки – товариські середовища для спільного проведення занять з певного предмету або галузі знань, де учасники дізнаються щось нове, обговорюють проблеми, приходять до консенсусу та втілюють це в життя [7, с. 2-3]. Навчання у гуртках засноване на критично-креативному пізнанні проблеми із застосуванням наступних методів: метод вулика, зміна складу груп, майстерня майбутнього, метод портфоліо, проєктів, брейнстормінгу та рольових ігор [5].

Неформальна освіта у Королівстві Швеції забезпечується 9 навчальними асоціаціями, що були створені різними громадськими організаціями і рухами та 148 народними вищими школами. Неформальна освіта Швеції пройшла тривалий шлях розвитку від просвітницьких та читацьких гуртків, від публічних бібліотек до народних вищих шкіл та навчальних асоціацій Королівства Швеції, основою яких є навчальні гуртки для молоді.

Народні вищі школи – загальнодоступні заклади неформального навчання в Швеції, за зміст та філософську концепцію якої ми маємо завдячувати М. Грюндтвігу. Основу його педагогічної концепції складають оригінальне відношення до історії, критичного відношення до процесу навчання, а також обґрунтування в ході навчання особливої ролі спільного життя та діяльності учасників школи. Шведи назвали таке навчання народним, добровільним, незалежним від формальних освітніх установ. Народні вищі школи

стали рівноправними на ряду з формальною освітою та вечірніми школами, від яких вони відрізняються незалежними світоглядними позиціями і автономністю у вирішенні завдань [1, с. 38-46]. А навчання у приватному та відкритому середовищі, тісна співпраця з іншими студентами та працівниками заохочують до особистісного росту та розвитку. Той факт, що народні вищі школи є незалежними вони включають інноваційність, педагогіку проблемно-орієнтовного навчання та робота в малих групах та забезпечують їх популярність в шведському суспільстві.

Неформальна освіта Королівства Швеції забезпечується громадськими організаціями, які активно залучені до процесу оптимізації позашкільної освіти. Це добровільні об'єднаннями громадян, що виникають згідно із видами діяльності з метою задоволення й захисту своїх багатогранних інтересів та запитів і діють відповідно до завдань і цілей, які закріплено у їх статутах.

Існування неурядових екологічних організацій, таких як: «Залишимо Швецію чистою» та екологічна школа Skogsmulle забезпечує реалізацію змісту екологічної діяльності для учнів середнього ступеня навчання в неформальній освіті Швеції. З метою поширення знань про сталий розвиток та екологічне виховання серед дітей та молоді, фонд запроваджує програму Еко-шкіл при підтримці Фонду Екологічного Навчання. Еко-школи мають за мету озброїти дітей знаннями про сталий розвиток та бути частиною сталого розвитку країни, формуючи прихильність до сталого розвитку та організовуючи їм веселе та орієнтоване на позитивну діяльність навчання.

Напевно в кожній країні світу є розповсюдженою діяльність такого позашкільного закладу, як літній табір. І Швеція не є виключенням. На території Швеції функціонує відомий табір Нордтреф. Табір Нордтреф має екологічну спрямованість, оскільки розташований в заповіднику, який охороняється Екологічним законом та має певні правила поведінки в Нордтрефі [11].

Королівство Швеція – відома в усьому світі організацією Шкіл природи, які сповідують екологічне навчання як головну мету розвитку особистості. Завдяки екологічному навчанню в Школах природи учні самостійно підходять до процесу навчання протягом життя та навчання сталого розвитку. Емоційний взаємозв'язок з природою вважається важливим кроком до формування екологічної свідомості учнів.

Перша Школа природи була відкрита Шведським міністерством з охорони природи в Скараліді (Skärälid) в 1982 році. Головна мета Шведського міністерства з

охорони природи на національному рівні – створення щонайменше однієї Школи природи в кожному муніципальному районі [10].

В шведській освітній системі окремо виділяється позашкільна освіта дітей, яка включає дошкільне навчання та догляд за дітьми після школи або під час канікул. Догляд за дітьми після школи або під час канікул організовується дозвіллевими центрами та дозвіллевими центрами на природі для дітей до 12 років.

Дозвіллеві центри регулюються шведським актом про навчання. Як зазначається в Акті про Навчання, дозвіллевий центр – навчальні групові види діяльності для дітей на частину дня, коли вони не в школі або знаходяться на канікулах. Дозвіллевий центр може існувати як самостійна організація, але в основному він співпрацює з школою. Більшість дозвіллевих центрів працюють цілий рік та денні години роботи пристосовуються до режиму роботи чи навчання батьків, або до потреб дітей. В основному дозвіллеві центри працюють з 7 годин ранку до 6 годин вечора.

В акті обумовлюється, що групи дітей мають бути певної кількості та певного складу. Програми складаються згідно потреб кожної дитини та персонал повинен мати необхідну кваліфікацію, щоб відповідати потребам кожної дитини та мати хорошу навчальну діяльність. Дозвіллеві центри мають використовувати національну програму, затверджену парламентом, однаково як для дошкільних закладів, так і для обов'язкової школи. Орган, який забезпечує догляд за дітьми шкільного віку несе відповідальність за те, що персонал центру планує, реалізує та оцінює діяльність центру.

Згідно з актом про навчання дозвіллеві центри мають запропонувати дітям якісний відпочинок та види діяльності, які відповідають всебічному розвитку дитини. Щоб досягти цього, потрібно мати безпечне, веселе та стимулююче середовище та зосереджуватися на грі, креативності та фізичній активності. Всі види діяльності повинні організовуватися згідно з віком, розвитком, потребами, інтересами та досвідом дитини.

Як правило, персонал школи та дозвіллевого центру працюють у тісному зв'язку, щоб дати вашій дитині можливість розширити його чи її здібності та знання протягом дня. Дозвіллевий центр доповнює школу двома компонентами:

- 1) виходячи з часової категорії – приймати дітей в позашкільний час та під час канікул. Догляд за школярами повинен організовуватися таким чином, щоб батьки могли поєднувати батьківство з роботою та навчанням.

2) виходячи з змісту – давати дітям досвід та знання, які, в деякій мірі, відрізняються від тих, які вони отримують в школі.

Кожна дитина має свою думку, яку вона повинна висловлювати в ході організації дозвілля в дозвіллевому центрі. Висловлюючи свої думки, діти розуміють, що таке демократія. Тому персонал дозвіллевого центру підтримує та заохочує дітей висловлювати свої думки щодо організації видів діяльності в дозвіллевому центрі.

Іншою формою організації позашкільного виховання дітей є сімейний догляд за дітьми. Це альтернативна форма служби догляду за дітьми, яка є виправданою лише для невеликих за кількістю груп дітей. В службі сімейного догляду за дітьми один дорослий доглядає за дітьми. Групи в таких закладах – маленькі та діти в них різної вікової категорії, і діяльність, як правило, організовується в будинку того, хто доглядає за дітьми. Іноді сімейні няні кооперуються з іншими нянями в сільській місцевості та організовують групову діяльність. Як і дозвіллеві центри, сімейний догляд за дітьми відбувається після школи або в період канікул. Ці служби також працюють цілий рік, з 8 ранку до 6 вечора. Але такий вид догляду не є популярним серед населення Королівства Швеції.

Близькою до дозвіллевого центру формою позашкільної діяльності є відкриті дозвіллеві центри. Поняття «відкритий дозвіллевий центр» з'явилося в Законі про Навчання в 1995 році та затверджено як альтернатива дозвіллевому центру для дітей від 10 до 12 років. Відкриті дозвіллеві центри не пропонують того ж догляду та нагляду що й дозвіллеві центри або сімейні служби позашкільної діяльності, але натомість види діяльності більш адаптовані до потреб дітей віком від 10 до 12 років.

Відкриті дозвіллеві центри можуть бути організовані разом з дозвіллевими центрами або з асоціаціями такими як, спортивні клуби. Єдина відмінність між дозвіллевим центром та відкритим дозвіллевим центром в тому, що в останньому запис не обов'язковий [9, р. 3].

Варто зазначити, що влада Королівства Швеції контролює Національне відомство зі здоров'я та добробуту в питанні розробки рекомендацій для програм дозвіллевих центрів. Ця програма визначає основні принципи розвитку дитини та ставить завдання всебічного розвитку та догляд за ними є невід'ємною частиною освітнього процесу. В дозвіллевих центрах учнів середнього ступеня навчання мають озброїти загальними відомостями з історії, культури та суспільства.

Тому, організовуючи заняття, педагоги використовують різні форми роботи: читання та слухання розповідей, різні види ігор та вправи, різноманітні види творчої діяльності.

В Швеції неформальну освіту пропонують як муніципальні (державні) школи, так і приватні. Неформальна освіта в Королівстві Швеції є платною, але кожен муніципалітет представляє пільги для найбільш вразливих соціальних груп населення. Неформальна освіта в Королівстві Швеції представлена також такими термінами «клубом вільного часу» та «дім вільного часу», які направлені на доповнення дошкільних та шкільних занять, дати можливість батькам поєднувати свої обов'язки з роботою або навчанням.

Послуги неформальної освіти пропонують також приватні загальноосвітні школи, в яких позашкільна освіта представлена спортивними школами, які приватні школи самі відкривають, тоді як в державних (муніципальних) школах представлені музичні, танцювальні школи та школи мистецтв.

Творча школа включає в себе заняття по образотворчому мистецтву, створення кераміки, гра на музичальних інструментах, складання віршів та пісень, хороше мистецтво, а також танцювальні та театральні заняття. Приватна неформальна освіта в Королівстві Швеції представлена в основному в галузі спорту. Багато спортивних клубів відкривають власні комерційні школи для навчання дітей спорту. В спортивній школі представлені основні типи групової активності, а кожен учень при вступі до школи має представляти місцеву команду з обраного напрямку.

Дискусія

Теоретичний аналіз літератури свідчить, що неформальна освіта Королівства Швеції є важливою складовою її освітньої системи та є тривалим історичним процесом. Неформальна освіта у скандинавських країнах є предметом дослідження скандинавських педагогів: Л. Арвідсон (L. Arvidson), Г. Блід (H. Blid), Г. Блумквіст (H. Blomqvist), І. Йохансон (I. Johansson), С. Ларсон (S. Larsson), В. Густавсон (B. Gustavsson), О. Ольсон (O. Olsson), Т. Персон (T. Persson) та ін.

Аналіз вітчизняних наукових досліджень свідчить про наявність праць комперативного характеру, спрямованих на порівняння освітніх систем України та Королівства Швеції. Так, В. Давидовою проведено дослідження з неформальної освіти дорослих у навчальних гуртках Швеції.

Важливим є результати дослідження О. Огієнко, яка досліджувала тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах.

Заслужують уваги теоретичний аналіз праць, присвячених розвитку неформальної освіти інших європейських країн: Л. Сігаєвої, О. Шапочкіної, Н. Лавриненко, С. Сисоєвої, А. Збруєвої, О. Сухомлинської та ін.

За даними 2016 року в Королівстві Швеції існувало 96 музикальних шкіл і 187 творчих, лише в 7 комунах із 290 не було ані музичної, ані культурної школи. Натомість творчі школи представлені в 283 комунах із 290 [3, с. 14]. Ці дані свідчать про те, що неформальна освіта в Королівстві Швеції в своєму розвитку знаходиться на високому рівні. Кожен муніципалітет зацікавлений існуванні та функціонуванні закладів позашкільної освіти та здійснює належне фінансування.

Висновки

Неформальна освіта в Швеції має помітний вплив на формування та розвиток особистості. Неформальна освіта в Швеції постійно розвивається як за рахунок держави, так і завдяки ініціативності самої молоді. Залучення значної частини молоді до неформальної освіти обумовлене її орієнтованістю на потреби та запити громадян.

Позашкільна освіта є частиною неформальної освіти та посідає значне місце в освітній системі Швеції. Розмаїття як державних, так і приватних організацій свідчить про те, що держава приділяє достатньо уваги позашкільній освіті дітей. Досвід неформальної освіти Швеції з її різноманітністю методів навчання варто запозичувати як інноваційний на практиці.

Конфлікт інтересів. Авторка заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела та література

1. Веремейчик Г. Малинина, М. Народные высшие школы в Швеции: вчера, сегодня, завтра. АДУКАТАР. 2007. № 1 (11). 38-46. URL: http://www.aducatar.net-Aducatar_11_pages_38-46. Veremeichik, G., Malinina M. (2007), "Narodnye vysshye shkoly v Shvetsyi: vchera, segodnya, zavtra" [Folk high schools in Sweden: yesterday, today, tomorrow]. ADUKATAR 1 (11), p. 38–46. [In Russia].
2. Давидова В. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.01 Київський національний університет імені Т. Шевченка, Київ, 2008, 20 с. Davydova, V. (2008), "Neformalna osvita doroslyh u navchalnyh gurtkah Shvetsyi" [Non-formal education in Swedish study circles]: abstract of the dissertation for the sciences degree of cand. of pedagogical sciences:13.00.01 Kyiv national university named by T. Shevchenko. Kyiv. 20 p. [In Ukraine].
3. Жулябина Н. Дополнительное образование детей за рубежом: понимание, политика, регулирование. М. : НУИ ВШЭ, 2017. 41 с. Zhulyabina, N. (2017), *Dopolnitelnoe obrazovanie detei za ruvezhom: ponimanie, politika, regulirovanie* [Out-of – school education of children abroad: understanding, policy, regulation]. NUI VShE, Moscow, 41 p. [In Russia].
4. Митина А. Дополнительное образование взрослых за рубежом: концептуальное становление и развитие: автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 Волгоградский гос. пед. университет. Волгоград, 2005, 42 с. Mytyna, A. (2005), "Dopolnitelnoe obrazovanie za rubezhom: kontseptualnoe stanovleniye i razvitiye" [Out-of-school education abroad: conceptual becoming and development]: abstract of the dissertation for the sciences of PhD: 13.00.01 Volgograd. 42 p. [In Russia].
5. Огієнко О. Тенденції розвитку освіти дорослих у Скандинавських країнах (друга половина ХХ століття) : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2010. 41 с. Ogienko, O. (2010), "Tendentsyi rozvytku osvity doroslyh u Skandynavskyyh kraynah" [The Tendencies of development of adult education in Scandinavian countries]: abstract of the dissertation for the sciences of PhD: 13.00.01 The Institute of pedagogical education and education of adults APS of Ukraine, Kyiv. 41 p. [In Ukraine].
6. Сігаєва Л. Розвиток освіти дорослих: Шведський досвід. *Theory and methods of educational management*, 2014 № 2 (14). URL: <http://www.umo.edu.ua> Sigaeva, L. (2014), "Rozvytok osvity doroslyh: Shvedskiy dosvid" [The development of adult education: Swedish experience]. *Theories and methods of educational management*, 2 (14). Retrieved from: <http://www.umo.edu.ua> [In Ukraine].
7. Фалегард Л. (2007). Учебный кружок: важность партнерства. АДУКАТАР, 2007. № 1 (11), с. 2-3. URL: http://www.aducatar.net-Aducatar_11_pages_2-3. Falegard, L. (2007). "Uchebnyi kruzhok: vazhnost partnerstva" [Study circle: the importance of partnership]. ADUKATAR 1 (11), p. 2-3. [In Russia].
8. *A Memorandum on Lifelong Learning* (2000). Brussel. Retrieved from: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf.
9. *Employment developments in childcare services for school-age children. Sweden. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions* (1999). Retrieved from: www.oecd.org/education/school/2534972.pdf.
10. *Fältbiologerna – Nature & Youth Sweden*. Retrieved from: <http://www.faltbiologerna.se/english>.
11. Nordtreff. *Campbook*. (2011). Retrieved from: <http://www.askimspeidergruppe.no/downloads/nordtreff/Campbook%20Nordtreff%202011.pdf>.
12. *Popular Education (Folkbildning) from an International Perspective*. Retrieved from: <http://www.populareducation.co.za>
13. *The Swedish Higher Education Act* (2013). Retrieved from: <http://english.hsv.se/lawsandregulations/the-swedish-higher-education-act.4.516b99123700c42b07ffe3956.html>

Надійшла до друку 16.10.2020